

GIAO TIẾP LIÊN VĂN HÓA TRONG GIẢNG DẠY NGOẠI NGỮ

Nguyễn Bạch Quỳnh Chi

Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn - ĐHQG Tp.HCM

Tóm tắt: Trong thời kỳ toàn cầu hóa, việc mở cửa đón nhận những nền văn hóa khác là điều tất yếu và việc học ngoại ngữ là phương cách tốt nhất để gìn giữ sự đa dạng ngôn ngữ và văn hóa trên thế giới. Để quản lý được sự đa dạng đó, người học cần có năng lực giao tiếp liên văn hóa. Tuy nhiên, việc học ngoại ngữ và đào tạo giáo viên thường hay nhầm đến mục tiêu hoàn thiện ngôn ngữ mặc dù việc làm chủ được ngôn ngữ không đủ để giúp người học giao tiếp tốt với những người đến từ những nền văn hóa khác nhau. Qua nghiên cứu này, từ những suy nghĩ về tầm quan trọng của năng lực giao tiếp liên văn hóa không chỉ riêng trong lĩnh vực giáo dục, dưới góc độ người dạy tiếng Pháp, chúng tôi muốn xây dựng môn học về giao tiếp liên văn hóa, trong đó việc dạy và học tiếng Pháp gắn liền với những nền văn hóa khác trong khu vực nhằm gìn giữ và phát huy tính đa ngôn ngữ-đa văn hóa này.

Chúng tôi đặt những giả thuyết cho nghiên cứu, để xuất những kiến nghị sư phạm và suy nghĩ phương thức đưa đào tạo về giao tiếp liên văn hóa vào chương trình giảng dạy tiếng Pháp một cách có hệ thống không ngoài mục đích hướng người học về vấn đề liên văn hóa, lĩnh hội được những kiến thức cơ bản về giao tiếp liên văn hóa, nhận thức được sự khác biệt ở các cách cư xử trong giao tiếp trong những nền văn hóa khác nhau, ý thức được tính khác biệt để hiểu và tôn trọng hơn nền văn hóa của chính mình cũng như của người khác, tương đối hóa chính kiến để chấp nhận, chia sẻ hoặc thích ứng với những quan điểm khác. Chúng tôi quan tâm đến một cách giảng dạy tiếng Pháp dưới góc độ liên văn hóa.

Abstract: In the era of globalization, it is inevitable to open to other cultures, and learning foreign language is the best way to keep the language and culture diversity in the world. To manage this diversity, learners need to grasp the competence of intercultural communication. However, learning foreign language

and teacher training often aim to perfect a language although mastering the language is not enough to help learners having good communication with people from other cultures. Through this research, from the thought of the importance of intercultural communicative competence in life, not even from the field of education, in view of the teaching French foreign language, we would like to conceive intercultural communication courses permitting French language teaching and learning linked with other cultures in the region to preserve and promote multilingualism-multiculturalism.

We build these hypotheses, pedagogical proposition and thoughts of methods to bring systematically the training in intercultural communication into the French teaching programs for the purposes conducting people learning intercultural acquire the basic knowledge about intercultural communication, be aware of differences in the behavior of communicating in different cultures, realize the discrepancies to understand and respect their own cultures as well as others, relativize strong opinions to accept, share or adapt to other viewpoints. And so will help us to discover another French teaching method under the intercultural angle.

Học một ngoại ngữ (ở đây chúng tôi đề cập đến tiếng Pháp) có nghĩa là bước vào một thế giới mới/khác, mở tầm nhìn ra những nền văn hoá khác, giao tiếp với những người đến từ những vùng ngôn ngữ và văn hoá khác từ đó càng cảm nhận tầm quan trọng của việc giảng dạy ngôn ngữ và văn hóa trong xu thế hội nhập ngày nay.

Trong thời kỳ toàn cầu hóa, việc mở cửa đón nhận những nền văn hóa khác là điều tất yếu và học ngoại ngữ là phương cách tốt nhất để gìn giữ sự đa dạng ngôn ngữ và văn hóa trên thế giới. Để quản lý được sự đa dạng đó, người học cần nắm bắt được năng lực giao tiếp liên văn hóa.

Không chỉ trong lĩnh vực giáo dục với những hướng mở thuận lợi từ môi trường đa văn hóa, vấn đề liên văn hóa cũng liên quan rất nhiều lĩnh vực khác như công tác xã hội mà ở đó sẵn có tính đa dạng của những hệ thống giá trị, những cách cư xử, những thói quen văn hóa, hay trong lĩnh vực kinh tế với những biến đổi đến từ toàn cầu hóa trong sự vận hành hoạt động của các doanh nghiệp,...

Tuy nhiên việc học ngoại ngữ và việc đào tạo giáo viên thường chú trọng nhiều hơn đến sự hoàn thiện ngôn ngữ dù rằng việc làm chủ được một ngôn ngữ không đủ để hỗ trợ hoàn toàn hiệu quả người học trong giao tiếp với người đến từ những nền văn hóa khác nhau. Thế nhưng hiện nay một chương trình giảng dạy môn học về giao tiếp liên văn hóa chưa được xây dựng một cách có hệ thống hoặc thậm chí không hiện hữu tại các cơ sở đào tạo Pháp ngữ trong vùng Châu Á-Thái Bình Dương và rất ít những nghiên cứu về giao tiếp liên văn hóa trong vùng. Theo ghi nhận của nhóm nghiên cứu về giao tiếp liên văn hóa tại Hội thảo nghiên cứu khoa học cấp vùng vào tháng 12/2013 tại Lào, 03/17 khoa tiếng Pháp trong khu vực có môn Giao tiếp liên văn hóa trong chương trình giảng dạy. Trong những môn học về Văn minh, Văn học, Địa lý,... khái niệm về liên văn hóa cũng ít được đề cập đến và phần đông các giảng viên không nắm bắt được những khái niệm cơ bản về giao tiếp liên văn hóa. Ngoài ra, khi rà soát các giáo trình dạy ngoại ngữ ngày nay, chúng tôi cũng nhận thấy nội dung dành cho phần tìm hiểu về văn hóa của đất nước có ngôn ngữ đang được giảng dạy là rất hạn chế. Mặt khác trong mảng nghiên cứu thuộc 17 khoa tiếng Pháp nói trên, nhóm ghi nhận chỉ có khoảng hơn 40 nghiên cứu liên quan đến chủ đề giao tiếp liên văn hóa và thường xoay quanh việc so sánh để tìm ra điểm tương đồng, khác biệt trong các quy chuẩn giao tiếp giữa những cộng đồng văn hóa khác nhau.

Vì vậy, một sự quan tâm về vấn đề liên văn hóa và một phác thảo bước đầu về nhập môn đào tạo

giao tiếp liên văn hóa trong chương trình giáo dục là cần thiết vì dạy một ngoại ngữ cũng có nghĩa là đưa người học tham gia giao tiếp với những người đến từ những nền văn hóa khác nhau và chính những sự đa dạng văn hóa trong quá trình giao tiếp đó sẽ làm nảy sinh những hiểu lầm hoặc ngay cả sốc văn hóa, và để dự báo được các tình huống gây trở ngại trong giao tiếp liên văn hóa, người học cần được trang bị năng lực giao tiếp liên văn hóa. Năng lực này cũng phụ thuộc vào quan điểm sống và phương pháp tiếp cận liên văn hóa mà qua đó người học cần ý thức rằng các giá trị của bản thân chỉ là tương đối, cần coi trọng các quan điểm khác mình và các hệ thống giá trị khác mình, không tìm cách thay đổi chúng mà cần nhận thức và giải thích được chúng.

Qua nghiên cứu này, từ những suy nghĩ về tầm quan trọng của năng lực giao tiếp liên văn hóa trong cuộc sống không chỉ trong lĩnh vực giáo dục, dưới góc độ người dạy tiếng Pháp, chúng tôi muốn xây dựng môn học về giao tiếp liên văn hóa cho phép việc dạy và học tiếng Pháp gắn liền với những nền văn hóa khác trong khu vực nhằm gìn giữ và phát huy tính đa ngôn ngữ - đa văn hóa này.

Trong phạm vi nghiên cứu này chúng tôi đặt những câu hỏi sau:

Làm thế nào để đưa người học đến với khái niệm liên văn hóa?

Làm thế nào để đưa đào tạo về giao tiếp liên văn hóa vào chương trình giảng dạy một cách có hệ thống?

Chúng ta có thể bắt đầu bằng việc giới thiệu mang tính quy nạp (hoặc ngược lại, diễn giải) những sự việc cụ thể, những trường hợp cụ thể nhằm minh họa và làm sáng tỏ những khái niệm liên quan đến giao tiếp liên văn hóa trong ngôn ngữ Pháp như văn hóa, tiếp biến văn hóa, thuyết kỳ thị chủng tộc, sự bất khoan dung, cảm xúc tự tôn, tính bài ngoại, năng lực giao tiếp, năng lực giao tiếp liên văn hóa, sốc văn hóa,... giúp người học đạt được những kiến thức đầu tiên về liên văn hóa.

Tạo điều kiện cho người học làm quen với một vài yếu tố văn hóa, tìm hiểu những nét đặc trưng của một xã hội hay nền văn hóa của xã hội đó thông qua việc nghiên cứu tính đa dạng văn hóa của cộng đồng Pháp ngữ, xác lập mối liên hệ giữa các nền văn hóa khác nhau bằng cách xác định những điểm tương đồng, khác biệt trong cách ứng xử, giao tiếp trong vùng... Đó là những mục tiêu hướng đến trong chương trình đào tạo về liên văn hóa.

Những cách làm quen, những lời chào hỏi, giã biệt, cảm ơn, xin lỗi, từ chối, khen tặng, yêu cầu... của từng vùng miền, từng dân tộc, từng nền văn hóa; những cách khác nhau để gọi tên một người kèm theo đó là những nguyên tắc văn hóa và xã hội quy định cách chọn/gọi tên, xác lập chân dung văn hóa của một người với những yếu tố ghi dấu về nền văn hóa của họ so sánh với chân dung văn hóa của những người khác trong quá trình giao tiếp; và còn nhiều nữa những tình huống giao tiếp ở từng nơi chốn cụ thể trong đời sống hàng ngày như thăm viếng, dự tiệc, tặng quà, ứng xử nơi công cộng... liên quan đến mối quan hệ giữa từng nhóm người từ trong gia đình với nhiều thế hệ, đến các mối quan hệ ngoài xã hội trong môi trường công sở, giữa những người khác giới, khác tuổi, khác tầng lớp, khác tôn giáo... hoặc rộng hơn là những phong tục, tập quán ở từng nền văn hóa khác nhau... Tất cả những đề nghị nêu trên có thể được xem như những ví dụ nhằm hướng người học làm quen với một số khái niệm cơ bản về giao tiếp liên văn hóa để hiểu mình và hiểu người tham thoại trong những tình huống giao tiếp khác nhau.

Một khi những nét văn hóa đó đã được xác định, cũng cần lưu ý với người học rằng bên kia những điểm khác biệt thường rất dễ nhận biết, vẫn còn đó nhiều điểm tương đồng và những giá trị văn hóa cơ bản khá dễ cùng nhau chia sẻ.

Chúng ta cũng có thể đưa ra những ví dụ tình huống có thể gây cản trở sự giao tiếp, trao đổi kinh nghiệm về những tình huống giao tiếp có sai biệt văn hóa nhằm giúp người học hiểu được tính

chất khó khăn trong tri nhận và trong mối quan hệ với người khác từ đó hiểu được tình huống sốc văn hóa và phát huy được khả năng giải quyết vấn đề gắn liền với khái niệm giao tiếp liên văn hóa.

Một khi đã tham gia giao tiếp liên văn hóa, chúng ta sẽ nhận thấy rằng tính đa dạng văn hóa hiện hữu ở khắp các mức độ giao tiếp. Những “công cụ” có thể sử dụng để hỗ trợ người học trong nghiên cứu những biến thiên văn hóa:

- *Tài liệu nghe - nhìn*: những đoạn phim, tình huống hội thoại thể hiện những tình huống giao tiếp cụ thể làm nền cho những trao đổi, tranh luận, bài tập viết luận hoặc đóng giả tình huống, đồng thời cũng giúp người học giải mã những ngôn ngữ hình thể, khám phá nhiều âm giọng đa dạng với nhiều ngôn ngữ khác nhau; những sản phẩm âm nhạc cũng là một ý tưởng thú vị giúp người học vừa giải trí vừa khám phá nhiều nét đặc sắc của những nền văn hóa khác.

- *Tài liệu văn học*: câu nói tuyệt vời giữa những nền văn hóa, con đường tiếp cận những quy ước xã hội và văn hóa mà qua đó chúng ta sẽ có thể thâm nhập một nền văn hóa khác

- *Văn bản thực*: tờ bướm quảng cáo, bài báo, thiệp mời... sẽ cung cấp cho người học những thông tin khá dễ sử dụng giúp tiếp cận khái niệm về giao tiếp liên văn hóa.

Để xử lý những tư liệu đề nghị nêu trên, chúng ta có thể sử dụng các phương pháp cơ bản trong nghiên cứu ngành khoa học xã hội và nhân văn: miêu tả, giải thích, phân tích, so sánh để định chất và định tính những hiện tượng, những vấn đề và đối chiếu chúng với nhau. Chúng ta có thể tìm cách ghi hình những đoạn giao tiếp hoặc dùng lại những tình huống đã được ghi, sau đó quan sát, phân tích nhằm giúp làm quen với khái niệm đa văn hóa, liên văn hóa.

Chúng tôi cũng dự định sẽ thử cùng với các đồng nghiệp áp dụng những giải pháp nêu trên trong lớp cụ thể nhằm kiểm tra, đánh giá kết quả

bước đầu để định hướng những bổ sung, điều chỉnh cần thiết cho nghiên cứu.

Chúng tôi nghĩ mục đích của giảng dạy ngoại ngữ không chỉ nhằm trang bị cho người học một năng lực ngôn ngữ (*compétence linguistique*) mà còn một năng lực giao tiếp (*compétence communicative*), chuẩn bị cho họ trong tiếp xúc với những người tham thoại từ các nền văn hóa khác có nghĩa giúp phát triển năng lực giao tiếp liên văn hóa cho người học, giúp họ hiểu và chấp nhận tự đánh giá rằng các giá trị, cách cư xử của bản thân họ, của nền văn hóa của họ chỉ mang tính tương đối, giúp họ hiểu, chấp nhận, tôn trọng những quan điểm, hệ thống giá trị, cách ứng xử của người khác, những nền văn hóa khác mình. Điều này cũng có nghĩa năng lực giao tiếp liên văn hóa phụ thuộc vào cách sống: quan điểm và cách tiếp cận của người tham gia giao tiếp liên văn hóa.

Qua bài viết này, chúng tôi tạm đặt những giả thuyết, những đề nghị sư phạm và suy nghĩ phương thức đưa đào tạo về giao tiếp liên văn hóa vào chương trình giảng dạy tiếng Pháp một cách có hệ thống không ngoài mục đích hướng người học về vấn đề liên văn hóa, lĩnh hội được những kiến thức cơ bản về giao tiếp liên văn hóa.

Để phát triển năng lực giao tiếp liên văn hóa cho người học, tham vọng chuyển giao từ người dạy sang người học tất cả những kiến thức liên quan đến những tương đồng, khác biệt trong ứng xử ngôn ngữ, cách cư xử của con người giữa hai hay nhiều nền văn hóa là không tưởng. Chúng ta cần giúp người học tiếp nhận đồng thời năng lực ngôn ngữ và năng lực giao tiếp liên văn hóa qua nhận thức sự khác biệt ở cách ứng xử trong giao tiếp ở những nền văn hóa khác nhau.

Mặc dù không thể dự kiến toàn bộ khối kiến

thức mà mỗi người học cần đến trong một thời điểm hoặc tình huống giao tiếp nhất định nào đó, nhưng chúng ta có thể giúp người học nắm được các quan điểm, các sự kiện nhất định qua các tài liệu liên quan đến hai hoặc nhiều nền văn hóa khác nhau (khả năng nắm bắt được những kiến thức hay hiểu biết “cơ bản”); giúp người học ý thức được tính khác biệt để hiểu và tôn trọng hơn nền văn hóa của chính mình cũng như của người khác, giúp họ đồng thời tiếp thu khả năng tìm những yếu tố mới và bổ sung vào khối kiến thức đã có (năng lực hiểu biết);

Ngoài ra chúng ta có thể giúp người học tương đối hóa chính kiến để chấp nhận, chia sẻ hoặc thích ứng với những quan điểm khác, sử dụng các hiểu biết, áp dụng các thái độ phù hợp với các quy tắc giao tiếp trong các tình huống cụ thể (năng lực ứng dụng).

Và như thế sẽ giúp chúng ta khám phá một cách giảng dạy tiếng Pháp dưới góc độ liên văn hóa.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. COLLES L., «Didactiques de l'interculturel: Panorama des méthodologies». In *Quelle didactique de l'interculturel dans les nouveaux contextes de FLE/S*. Collection «Proximités et didactiques», E.M.E, 2006.
2. DE CARLO Maddalena. *L'interculturel*. CLE International, 1998, 126p.
3. LÁZÁR Ildikó, HUBER-KRIEGLER Martina, LUSSIER Denise, S.MATEL Gabriela, PECK Christiane. *Développer et évaluer la compétence en communication interculturelle*. ECML-CELV, 2007, 48p.
4. TRAVERSO Véronique. *Perspectives interculturelles sur l'interaction*. Lyon, 2000, 170p.
5. ZARATE G., *Enseigner une culture étrangère*, Paris: Hachette, 1986.
6. http://www.francparler.org/dossiers/interculturel_fo_rmer.htm